

ეკონომიკური ინჟინერინგი უინანსებში, საბაღასახალო საქმესა და საბანკო სექტორში

ბანკების ლიკვიდობის ეკონომიკური განმარტება და სავალდებულო ეკონომიკური ნორმატივების გაანგარიშება

გიორგი ცაავა
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი
სტუ-ს პროფესორი

ალექსანდრე სიჭინავა
ეკონომიკის დოქტორი
სტუ-ს პროფესორი

ანი ბიბილური
ბიზნესის ადმინისტრირების აკადემიური დოქტორი
სტუ-ს ასისტენტი-პროფესორი

ანოტაცია

ნაშრომში ჩამოყალიბებულია ბანკის ლიკვიდურობის რისკის ეკონომიკური განსაზღვრება, შეთავაზებულია ცხრილური სახით ლიკვიდობის რისკის ავტორებისეული კლასიფიკაცია და მათგან დაცვის მრავალრიცხოვანი ხერხები, ასევე ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის მართვის ძირითადი მეთოდები. გაანგარიშებულია ლიკვიდობის ძირითადი ნორმატივები, მაქსიმალური და მინიმალური მნიშვნელობების მითითებით.

საკვანძო სიტყვები: რისკი, ლიკვიდურობის რისკი, რისკიანი ვენჩურული სანარმოო, რისკიანი პორტფელი.

ECONOMIC DEFINITION OF BANKS' LIQUIDITY AND CALCULATION OF MANDATORY ECONOMIC NORMS

Giorgi Tsaava
Doctor of Economic Sciences
Georgian Technical University – Professor

Aleksander Stchinava
Doctor of Economic
Georgian Technical University – Professor

Ani Bibiluri
Academic Doctor of Business Administration
Georgian Technical University - Assistant Professor

ANNOTATION

The article outlines the economic definition of the bank's liquidity risk, offers a tabular classification of the authors' liquidity risk and numerous ways of protecting against them, as well as the main methods of liquidity and solvency management. The main norms

of liquidity are calculated, indicating the maximum and minimum values.

Key words: Risk, Liquidity Risk, Risky Venture Production, Risky Portfolio.

ძირითადი ტექსტი

ეკონომიკურად ლიკვიდურობის რისკი შეიძლება იქნას განსაზღვრული როგორც ბანკის მიერ თავიანთი აქტივების წარმოდგენადი ვალდებულებების გადახდისათვის მყისიერად, საკმარისი მოცულობითა და მინიმალური დანახარჯებით ნაღდ სახსრებად გარდაქმნის შესაძლებლობა (იხ. ცხრ.1).

საქართველოს კომერციული ბანკების ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის მართვის ძირითად მეთოდს (შიდა და გარე აუდიტის პოზიციიდან) მათ მიერ ეროვნული ცენტრალური ბანკის ეკონომიკური ნორმატივების დაცვა წარმოადგენს.

ლიკვიდობის დინამიკაზე ზეგავლენას ახდენენ:

- სახსრების შეძენა ან გაკარგვა ანაბრების ჯამის გადიდებასთან ან შემცირებასთან დაკავშირებით;

- სახსრების მოდინება ან გადინება სესხებისა და ინვესტიციების ჯამის ზრდასთან ან შემცირებასთან დაკავშირებით;

- სავალდებულო რეზერვების სიდიდის ზრდა ან შემცირება ანაბრების ჯამის ზრდის ან შემცირების შედეგად.

ბანკის მიმდინარე ლიკვიდობის გაუმჯობესება შეიძლება მიღწეული იქნას შემდეგი გარემოებების ხარჯზე:

- მოთხოვნამდე ვალდებულებების შემცირების ხარჯზე საანგარიშსწორებო და მიმდინარე ანგარიშების ნაწილში ვადიან დეპოზიტებსი და სავალდებულებებში ერთ თვეზე მეტ ვადაზე გადაფორმების გზით;

ცხრილი 1. ლიკვიდობის რისკის კლასიფიკაცია და მათგან დაცვის ხერხები

ლიკვიდობის რისკი:	რისკისაგან დაცვის ხერხი:
1	2
აქტიურ-პასიური ოპერაციების ვადების მიხედვით დაუბალანსებულობის რისკი	დაგეგმვისა და მართვის ხარისხის ამაღლება; დაგროვებული ლიკვიდობის ადეკვატური მარაგების შექმნა; შეძენადი ლიკვიდობის, მათ შორის საკრედიტო ხაზების მიღების ხარჯზე პოტენციალური მოცულობების გაფართოება.
ხელშეკრულებით განსაზღვრული გადახდის საშუალების არასაკმარისობის რისკი	სალაროებში და ბანკომატებში ნაღდი ფულის მინიმალური ნაშთების გაანგარიშება; ნაღდი ფულის სალაროებში და ბანკომატებში არასაკმარისობის შესახებ თავისდროულად ინფორმირებისა და ნაღდი ფულის ოპერატიულად მიტანის მექანიზმის შექმნა და სრულყოფა; ლიმიტების შემოღება ნაღდი ფულის გატანაზე წინასწარი შეტყობინების გარეშე; ხელშეკრულებაში გადახდის ალტერნატიული საშუალების გათვალისწინება; ოპერაციების ჰეჯირება ფასიან ქაღალდებთან.
სავალუტო რისკი	ღია სავალუტო პოზიციების ლიმიტების შემოღება ყველა ვალუტების მიხედვით, რომლებთანაც მუშაობს ბანკი; ღია სავალუტო პოზიციების ლიმიტების შემოღება გარიგებების გამოყენების ვადების მიხედვით; სავალუტო რისკების ჰეჯირება; ვალუტის მიღების ალტერნატიული წყაროების განსაზღვრა;
ტექნოლოგიური რისკები	მართვის ხარისხის ამაღლება; თანამშრომლების კვალიფიკაციის ამაღლება; პროგრამული და ტექნიკური უზრუნველყოფის შეძენა; რამდენიმე ცალკეული გადახდებით გადახდების მსხვილი თანხების გატარება.
გაცემული სახსრების დაუბრუნებლობის რისკი	გირაოების ხარისხისადმი მოთხოვნების ამაღლება; გირაოების რეალიზაციის მექანიზმის სრულყოფა; კრედიტების გაცემისას მიღებული გარანტიებისა და თავდებობების საიმედოობის თავისდროულად შემოწმება; კრედიტების თავისდროულად გამოვლენა, რომლებიც შეიძლება აღმოჩნდნენ დაუფარავი ვადაში და მათი აღრიცხვა ბანკის ლიკვიდური პოზიციის გაანგარიშებისას; სესხების მიხედვით შესაძლო დანაკარგების და ფასიანი ქაღალდების გაუფასურების ქვეშ რეზერვების სრულყოფა და სრული მოცულობით შექმნა.
პასივის გამოთხოვის რისკი	პასივების მართვის ხარისხის ამაღლება; სახსრების მოზიდვის წყაროების დივერსიფიკაცია; ბანკის იმიჯის მხარდაჭერა, მუშაობა კლიენტებთან; საკრედიტო ხაზების გახსნა; დაგროვებული ლიკვიდობის გაანგარიშება ბანკის პასივის ნაწილის გაუთვალისწინებელი გამოთხოვის შესაძლებლობის გათვალისწინებით.
იმიჯის დაცემის რისკი	კლიენტებთან ყოველდღიურ მუშაობაში წყვეტადობისა და შეცდომების მინიმუმამდე დაყვანა; სარეკლამო კომპანიების განხორციელებისას აქცენტის ბანკის მდგრადობაზე და საიმედოობაზე გაკეთება; ნიშაში ადგილის დაკავება, რომელიც ბანკისადმი კრედიტორების მხრიდან განსაკუთრებული ურთიერთობის შესაძლებლობას იძლევა.
აქტივების რეალიზაციის შეუძლებლობის რისკი	ხელშეკრულებების გაფორმება ბანკისათვის საკრედიტო ხაზის გახსნაზე; ინსტრუმენტების დივერსიფიკაცია, რომლებთანაც ბანკი მუშაობს ფინანსურ ბაზარზე; გირაოსათვის გამოსადეგი ფასიანი ქაღალდების მარაგის არსებობა ცენტრალური ბანკიდან კრედიტების მიღებისათვის; აქტივების გაყიდვების წინასწარი მომზადება.

ფინანსურ ბაზარზე სახსრების მოზიდვის შეუძლებლობის რისკი	ბანკისათვის საკრედიტო ხაზის გახსნაზე ხელშეკრულებების გაფორმება; ბანკის იმიჯის ამაღლება; დაგროვებადი ლიკვიდობის გაანგარიშება ფინანსურ ბაზარზე სახსრების მოზიდვის განუსაზღვრელი შეუძლებლობის გათვალისწინებით; გადახდების დაყოფა სავალდებულებად შესრულებისათვის და ისეთებად, რომლებიც შეიძლება მოგვიანებით იქნას განხორციელებული; აქტივების წინასწარი მომზადება და გაყიდვა, რომლებიც ბანკის დაგროვებად ლიკვიდობას არ მიეკუთვნებიან.
აქტივების საბალანსოზე დაბალი ფასის მიხედვით გაყიდვის რისკი	ფინანსური ინსტრუმენტების ჰეჯირება, რომლებიც ბანკის მიერ ლიკვიდობის მხარდაჭერისათვის გამოიყენება; სახსრების მიღების ალტერნატიული წყაროს - შესაძენი ლიკვიდობის გამოყენება; ბაზრის კონიუნქტურის გაუარესების პროგნოზირება და აღნიშნულ პერიოდზე აქტიურ-პასიური ოპერაციების დისბალანსის შემცირება.
სახსრების საშუალო საბაზროზე მაღალი განაკვეთების მიხედვით მოზიდვის რისკი	მოკლევადიანი სესხების გამოყენება; დაგროვებადი ლიკვიდობის გამოყენებაზე აქცენტის გადატანა; საკრედიტო ხაზების გაფორმებისას პროცენტული განაკვეთების უცვლელობის შესახებ პირობების ჩართვა; ბაზრის კონიუნქტურის გაუარესების პროგნოზირება და აღნიშნულ პერიოდზე აქტიურ-პასიური ოპერაციების დისბალანსის შემცირება.
ლიკვიდობის მსხვილი სიჭარბეების საშუალო საბაზროზე დაბალი განაკვეთების მიხედვით განთავსების რისკი	ახალი კრედიტების წინასწარი დაგეგმვა ბანკში დიდი მოცულობის თავისუფალი სახსრების წარმოქმნის მომენტისათვის; ინსტრუმენტების დივერსიფიკაცია, რომლებითაც ბანკი ფინანსურ ბაზარზე მუშაობს; სახსრების განთავსება მოკლე ვადებზე.
გადახდის საშუალებებზე ხელშეკრულებაში კლიენტთან მისი კურსის ფიქსაციის შემთხვევაში, საბაზრო კოტირებების ცვლილების რისკი	გადახდის საშუალების ფიქსირებული საკურსო მნიშვნელობებიანი გარიგებების გაფორმებაზე უარის თქმა; გარიგებების ჰეჯირება ფიქსირებული კურსით, ასევე ფიქსირებული კურსის მიხედვით; ლიმიტებს გაანგარიშება რისკის სიდიდეზე.
საჯარიმო სანქციების დაწესების რისკი	მართვის ხარისხის ამაღლება; ხელშეკრულებების აღსრულებასთან მიმართებაში წარმოქმნილი დავების სამუშაო წესით გადაწყვეტა.

● **ლიკვიდური აქტივების ზრდის წინმსწრები ტემპების ხაზზე;**

● **სახელმწიფოებრივი სასესხო ობლიგაციების შექმნის ხარჯზე;**

● **ბალანსის აქტივში სესხების არდაფარვის შემთხვევაზე ასახვადი რეზერვების შექმნის ხარჯზე, არათავისდროულად დაფარული დავალიანების ხვედრითი წონიდან გამომდინარე და ვადიანი დეპოზიტების ვადამდე ადრე გატანის შემთხვევაზე.**

ეროვნული ცენტრალური ბანკის „ბანკების სავალდებულო ნორმატივების შესახებ“ ინსტრუქციით დადგენილია ეკონომიკური ნორმატივების მაქსიმალური და მინიმალური მნიშვნელობები და მათი განსაზღვრის წესრიგი.

ბანკის ლიკვიდობის მდგომარეობის კონტროლის მიზნებით, ანუ თავიანთი ფულადი და სხვა

ვალდებულებების თავისდროულად და სრულად შესრულების უზრუნველყოფის მისი შესაძლებლობა, ფინანსური ინსტრუმენტების გამოყენებით გარიგებებიდან გამომდინარე, დგინდება მყისიერი, მიმდინარე, გრძელვადიანი ლიკვიდონის ნორმატივები. ისინი არეგულირებენ (ზღუდავენ) ბანკის მიერ ლიკვიდობის დაკარგვის რისკებს და განისაზღვრებიან როგორც თანაფარდობა აქტივებსა და პასივებს შორის ვადების, აქტივებისა და პასივების ჯამისა და ტიპების, სხვა ფაქტორების გათვალისწინებით.

ბანკის მყისიერი ლიკვიდობის ნორმატივი (H2)

- არეგულირებს (ზღუდავს) ბანკის მიერ ერთი საოპერაციო დღის განმავლობაში ლიკვიდობის დაკარგვის რისკს და განსაზღვრავს მინიმალურ თანაფარდობას - ბანკის მაღალლიკვიდური აქტივე-

ბის ჯამისა ბანკის ვალდებულებების (პასივების) მოთხოვნამდე ანგარიშების მიხედვით ჯამთან, კორექტირებული ფიზიკური და იურიდიული პირების მოთხოვნამდე ანგარიშების მიხედვით სახსრების მინიმალურ ერთობლივ ნაშთის სიდიდეზე.

ბანკის მყისიერი ლიკვიდობის ნორმატივი (H2) – გაიანგარიშება შემდეგი ფორმულის მიხედვით:

$$H2 = \text{მლ}_{\text{აქ}} / (\text{ვლ}_{\text{გთ}} - \text{სხ}_{\text{გგ}}) \times 100\% \geq 15\%,$$

სადაც: მლ_{აქ} - არის მაღალლიკვიდური აქტივები;

ვლ_{გთ} - არის ვალდებულებები (პასივები) მოთხოვნამდე ანგარიშების მიხედვით, რომელთა მიხედვით შეანაბრეს და (ან) კრედიტორს შეუძლია წარმოადგინოს მოთხოვნა მათი იმავდროულად დაფარვის შესახებ;

სხ_{გგ} - არის სახსრების მინიმალური ერთობლივი ნაშთის სიდიდე მოთხოვნამდე ფიზიკური და იურიდიული პირების ანგარიშების მიხედვით მინიმალურად დასაშვები რიცხობრივი მნიშვნელობა H2 ნორმატივისა დადგენილია სიდიდით 15 პროცენტი.

ბანკის მიმდინარე ლიკვიდობის ნორმატივი (H3) - არეგულირებს (ზღუდავს) ბანკის მიერ ლიკვიდობის დაკარგვის რისკს ნორმატივის გაანგარიშების თარიღისადმი უახლოესი 30 კალენდარული დღის განმავლობაში და განსაზღვრავს მინიმალურ თანაფარდობას ბანკის ლიკვიდური აქტივების ჯამისა ბანკის ვალდებულებების (პასივების) ჯამთან მოთხოვნამდე ანგარიშების მიხედვით და ვალდებულებების უახლოესი 30 კალენდარულ დღეში აღსრულების ვადით, კორექტირებული ფიზიკური და იურიდიული პირების მოთხოვნამდე ანგარიშების მიხედვით და ვალდებულებების უახლოესი 30 კალენდარული დღის აღსრულების ვადით სახსრების მინიმალურ ერთობლივ ნაშთის სიდიდეზე.

ბანკის მიმდინარე ლიკვიდობის ნორმატივი (H3) – გაიანგარიშება შემდეგი ფორმულის მიხედვით:

$$H3 = \text{ლა}_{\text{გა}} / (\text{ვლ}_{\text{გთ}} - \text{სხ}_{\text{გგ}}) \times 100\% \geq 50\%,$$

სადაც: ლა_{გა} - არის ლიკვიდური აქტივები, ანუ ფინანსური აქტივები, რომლებიც ბანკის მიერ უნდა იქნას მიღებული, და (ან) შეიძლება იქნან მოთხოვნილები უახლოესი 30 კალენდარული დღის განმავლობაში, და (ან) უახლოესი 30 კალენდარული დღის განმავლობაში ფულადი სახსრების მითითებულ ვადებში მიღების მიზნით ბანკის მიერ რეალიზების საჭიროების შემთხვევაში;

ვლ_{გთ} - არის ვალდებულებები (პასივები) მოთხოვნამდე ანგარიშების მიხედვით, რომელთა მიხედვით შეანაბრეს და (ან) კრედიტორს შეუძლია წარმოადგინოს მოთხოვნა მათი იმავდროულად დაფარვის შესახებ, და ბანკის ვალდებულებები კრედიტორების (შეანაბრების) წინაშე ვალდებულებების უახლოესი 30 კალენდარული დღის განმავლობაში აღსრულების ვადით;

სხ_{გგ} - არის სახსრების მინიმალური ერთობლივი

ნაშთის სიდიდე ფიზიკური და იურიდიული პირების მოთხოვნამდე ანგარიშების მიხედვით და ვალდებულებების უახლოესი 30 კალენდარული დღის განმავლობაში აღსრულების ვადით. მინიმალურად დასაშვები რიცხობრივი მნიშვნელობა H3 ნორმატივისა დადგენილია სიდიდით 50 პროცენტი.

ბანკის გრძელვადიანი ლიკვიდობის ნორმატივი (H4) - არეგულირებს (ზღუდავს) ბანკის მიერ ლიკვიდობის დაკარგვის რისკს გრძელვადიან აქტივებში სახსრების განთავსების შედეგად და განსაზღვრავს მაქსიმალურად დასაშვებ თანაფარდობას - 365 ან 366 კალენდარულ დღეზე ზევით დაფარვის თარიღამდე დარჩენილი ვადიანი ბანკის საკრედიტო მოთხოვნებისა - ბანკის საკუთარი სახსრებისადმი (კაპიტალისადმი) და ვალდებულებების (პასივების) 365 ან 366 კალენდარულ დღეზე ზევით დაფარვის თარიღამდე დარჩენილი ვადიანის ჯამთან, კორექტირებული სახსრების მინიმალური ერთობლივი ნაშთის სიდიდეზე ანგარიშების მიხედვით ვალდებულებების 365 კალენდარულ დღემდე აღსრულების ვადით და ფიზიკური და იურიდიული პირების მოთხოვნამდე ანგარიშების მიხედვით.

ბანკის გრძელვადიანი ლიკვიდობის ნორმატივი (H4) – გაიანგარიშება შემდეგი ფორმულის მიხედვით:

$$H4 = \text{კრ}_{\text{გთ}} / (\text{ვლ}_{\text{კრ}} + \text{ბვლ}_{\text{კრდვ}} + \text{სხ}_{\text{გგ}}) \times 100\% \leq 120\%,$$

სადაც: კრ_{გთ} - არის კრედიტული მოთხოვნები დაფარვის თარიღამდე 365 ან 366 კალენდარულ დღეზე მეტი დარჩენილი ვადით, ასევე პროლანგირებულები, თუ დაფარვის კრედიტული მოთხოვნების ხელახლა დადგენილი ვადების გათვალისწინებით, მათ დაფარვამდე დარჩენილი ვადები აჭარბებენ 365 ან 366 კალენდარულ დღეს, გამოქვითული მითითებული საკრედიტო მოთხოვნების მიხედვით შესაძლო დანაკარგებზე ჩამოყალიბებული რეზერვი;

ვკ_{კრ} - არის ბანკის მიერ გაცემული კრედიტების მიხედვით ვალდებულებები;

ბვლ_{კრდვ} - არის ბანკის ვალდებულებები (პასივები) ბანკის მიერ მიღებული კრედიტებისა და დეპოზიტების მიხედვით, გამოქვითული ბანკის მიერ მიღებული სუბორდინირებული კრედიტის (სესხის, დეპოზიტის) ჯამი;

სხ_{გგ} - არის სახსრების მინიმალური ერთობლივი ნაშთის სიდიდე 365 კალენდარულ დღემდე ვალდებულების აღსრულების ვადით ანგარიშების მიხედვით და წინა მაჩვენებლის გაანგარიშებაში არ შესული ფიზიკური და იურიდიული პირების მოთხოვნამდე ანგარიშების მიხედვით. მინიმალურად დასაშვები რიცხობრივი მნიშვნელობა H3 ნორმატივისა დადგენილია სიდიდით 120%.

დასკვნა

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე შემდეგი სახის მოკლე დასკვნის გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. მითითებულია, რომ ეკონომიკური თვალსაზრისით ლიკვიდურობის რისკი შეიძლება იქნას განსაზღვრული როგორც ბანკის მიერ თავიანთი აქტივების მყისიერად და მინიმალური დანახარჯებით ნაღდ რესურსებად გარდაქმნის შესაძლებლობა.

2. ჩამოყალიბებულია ცხრილური სახით ლიკვიდობის რისკის ავტორებისეული კლასიფიკაცია და მათგან დაცვის ხერხები და მითითებულია, რომ ბანკების ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის მართვის ძირითად მეთოდს შიდა და გარე აუდიტის პოზიციიდან, მათ მიერ ცენტრალური ბანკის ეკონომიკური ნორმატივების დაცვა წარმოადგენს.

3. გაანგარიშებულია სავალდებულო ეკონომიკური ნორმატივების მაქსიმალური და მინიმალური მნიშვნელობები და რომ ბანკის მყისიერი ლიკვიდობის ნორმატივი, ანუ მაღალლიკვიდური აქტივების თანაფარდობა ანგარიშებზე ვალდებულებებისა

და სახსრების ნაშთის სხვაობას შორის უნდა იყოს 15%-ზე მეტი, მიმდინარე ლიკვიდობის ნორმატივი, ანუ ლიკვიდური აქტივების თანაფარდობა ანგარიშებზე ვალდებულებებისა და სახსრების ნაშთის სხვაობას შორის უნდა იყოს 50%-ზე მეტი, ხოლო გრძელვადიანი ლიკვიდობის ნორმატივი, ანუ კრედიტორული მოთხოვნების თანაფარდობა გაცემული კრედიტების, ვალდებულებებისა და ანგარიშებზე სახსრების ნაშთის ჯამთან უნდა იყოს 120%-ზე ნაკლები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ცაავა გ., მოსიაშვილი ვ. - კომერციული ბანკების საქმიანობის ეკონომიკური სტრატეგიები (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა), მონოგრაფია. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2023. – 207 გვ.

REFERENCES

1. Tsaava, Giorgi; Mosiashvili, Valeri;. (2023). Economic Strategies of Commercial Banks: (Theory, methods and practice). Tbilisi: Publishing House “Dani”.